

2. **Атаманенко С. В.** Імміграція в Канаду і США менонітів Півдня України в 70-ті рр. XIX ст.: дис. на здобуття наук. ст. кандидата іст. наук 07.00.02 / С. В. Атаманенко. – Д., 2002.
3. **Бурстин Д.** Американцы: национальный опыт / Д. Бурстин. – М., 1993.
4. Взгляд в историю – взгляд в будущее. Русские и советские писатели, ученые, деятели культуры о США. – М., 1987.
5. **Куропятник Г. П.** Гомстед-акт и сельское хозяйство в годы войны с Югом, 1861–1865 / Г. П. Куропятник // Американский ежегодник. – М., 2005.
6. **Куропятник Г. П.** Раздел земель Запада и общенациональный кризис в США, 1857–1860 гг. / Г. П. Куропятник // Американский ежегодник. – М., 1997.
7. **Шлепаков А. Н.** Иммиграция и американский рабочий класс / А. Н. Шлепаков. – М., 1966.
8. **Brinkley A.** The Unfinished Nation: A Concise History of the American People / A. Brinkley. – Boston, 1997.
9. Historical geography of the United States by Ralph H. Brown. – N-Y., 1948.
10. Historical Statistics of the United States. Colonial Times to 1957. – Washington, 1961.
11. **Wexler A.** Atlas of Westward Expansion / A. Wexler. – N.-Y., 1995.

Надійшла до редколегії 20.05.2009.

УДК 94(4-15)«1870/1871»

С. О. Моїсеєнко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСВІД ФРАНКО-ПРУССЬКОЇ ВІЙНИ 1870–1871 рр. У КОНТЕКСТІ ГЕНЕЗИСУ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ НІМЕЧЧИНИ

Розглянуто воєнно-стратегічні аспекти ведення війни Німеччиною в роки франко-пруської кампанії (1870–1871) та їхня роль у загальному розвитку німецького військового мистецтва в кінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: війна, тактика, стратегія, воєнне планування, Г. фон Мольтке, німецька імперія.

Рассмотрены воєнно-стратегические аспекты ведения войны Германией в годы франко-прусской кампании (1870–1871) и их роль в общем развитии немецкого воєнного искусства в конце XIX – в начале XX в.

Ключевые слова: тактика, стратегия, воєнное планирование, Г. фон Мольтке, немецкая империя.

The military strategic aspects of conducting war by Germany during the Franko-Prussian campaigning (1870–1871) and their role in the general development of German military art in the end of the XIXth – beginning of the XXth century are shown in the article.

Key words: war, tactics, strategy, military planning, H. Von Moltke, German Empire.

Глобальні зміни, що відбуваються в наш час, торкнулися й аспектів використання збройних сил, розширення системи колективної безпеки, військового будівництва тощо. Війна, як ключовий фактор всіх прогресивних чи регресивних тенденцій в усьому світі, є явищем перманентним та глобальним, адже загальновідомим є факт, що за всю свою історію людство не воювало трохи більше двохсот років. Отже незважаючи на певну пацифікацію суспільної свідомості, вкрай актуальним є вивчення проблем війни та миру, зокрема розвитку воєнного мистецтва Німеччини кінця XIX – початку XX ст. Майже всі стратегічні імперативи, що

були оформлені німецькою військовою думкою в ході підготовки до Першої світової війни, стали визначальними не лише власне для Німеччини, а і для всіх інших держав. Адже в цей час сформувався фундамент доктрини війн IV покоління [19, с. 51–52], які в локальних варіантах тривають до сьогодні.

Більшість розвідок з обраної теми містяться в загальних працях класиків військової науки, яскравих представників національних військових шкіл: Б. Ліддел Гарта [9], Ф. Кюльмана [7], О. Свечіна [17; 18], які на підставі власної методології дають загальну панораму європейського військового мистецтва, найбільш зосереджуючись саме на німецькій традиції як ключовій для розуміння, зокрема, природи Першої світової війни. У свою чергу сучасні російські дослідники військової справи та стратегії С. Михалев [11] та М. Требін [19] узагальнюють колосальний блок військових досліджень, в першу чергу класиків військової думки Німеччини (К. Клаузевіца [6], Г. фон Мольтке-старшого), та дають власне оригінальне бачення генези основних принципів військової доктрини та військового мистецтва взагалі.

Важливою групою джерел при дослідженні військової думки Німеччини кінця XIX – початку XX ст. є наратив очільника генштабу Г. фон Мольтке-старшого [12; 13; 14; 15] та його учнів А. фон Богуславського [2] та В. Фон Шерфа [20]. Цікавим для дослідника є оцінка самим Мольтке-старшим цієї кампанії [12], яка хоча й має певну тенденційність та упередженість стосовно можливостей французької армії, однак є цінним джерелом, як офіційна історія франко-пруської війни в Німеччині на той час. Значний суб'єктивізм Мольтке певною мірою «урівноважується» більшим об'єктивним поглядом російського офіцера М. Анненкова [1], над яким ймовірно тяжів досвід поразки у Кримській (Східній) війні 1853–1856 рр., тому принциповим для нього є дослідження причин нечуваної перемоги над нещодавньою військовою славою Франції, що у свою чергу допомагає нам краще зрозуміти механізми генерації армії нового типу.

Мета статті: простежити формування основних військово-стратегічних імперативів Німеччини, що формуються в кінці XIX – на початку XX ст. під впливом франко-пруської кампанії і зокрема керманіча генштабу Г. фон Мольтке-старшого. Основними завданнями є: освітити деякі тактично-стратегічні аспекти кампанії, особисту роль Г. фон Мольтке в генерації нових доктринальних положень ведення війни Нового часу, показати значення франко-пруської війни для формування засад блицкригу.

Детермінуючою подією, що дала поштовх до формування нової військової доктрини Німеччини стала франко-пруська війна 1870–1871 рр. Автору важко погодитися з Б. Лідделл Гартом, який вважав, що ця війна будувалася на прямих діях майже без використання військових хитрощів [9, с. 188], зважаючи на ті високі стратегічні результати, яких так швидко та з відносно малими втратами вдалося досягти німцям. Також в тактичному відношенні та завдяки залученню новітніх технічно-транспортних засобів ця війна стала відправною точкою нового стратегічного планування Німеччини. Автор не ставив перед собою мету викладення загальновідомих причин, основних подій кампанії та опису Франкфуртського миру 1871 р. Відтак – мова піде про власне стратегічне планування, в основі якого лежить військова доктрина, аналіз геостратегічної ситуації на театрі військових дій (далі – ТВД). Похідні перших успіхів та прорахунків Німеччини вже на теренах двох світових війн треба шукати саме в цьому конфлікті, засади якого органічно екстраполювалися на реалії XX ст.

У цей час починається генезис особливої риси німецької стратегії, яка згодом буде реалізована на ТВД обох світових війн, – так звана «військово-стратегічна авантюра» [11, с. 773], але, на думку автора, доцільніше охарактеризувати це, як експлуатація консерватизму супротивника. Адже саме безталання французького командування, превалювання шаблонного та передбачуваного оперативного мис-

лення й призведе до кінця Другої імперії та встановлення III республіки у Франції, а в Північнонімецькому союзі – до проголошення Німецького Райху.

Звісно німецька стратегія знищення мала певний фундамент, який заклала ще військова реформа 1860 р., що відбулася за ініціативою на той час принца-регента Вільгельма та військового міністра А. фон Роона. Реформа збільшувала загальний військовий контингент майже у два рази, відповідно до населення, що зросло з 1814 р. Також збільшувався військовий бюджет (на 9 млн талерів), щорічний призовний план (на 66 %, тобто з 38-ми до 63-х тисяч), збільшувався й строк дійсної служби (з 2-х до 3-х років). Під час війни держава могла виставити 350 тис. осіб регулярної армії. Загальний строк служби у регулярній армії скорочувався з 19-ти до 12-ти років [18, с. 181–183].

Зменшення загального строку служби, на думку автора, мало двоякі наслідки. З одного боку, армія значно омолоджувалася та ставала більш однорідною за віковою ознакою, що опосередковано сприяло розвитку стратегії знищення. Але з іншого боку, в випадку ведення затяжної війни, так званої «стратегії виснаження» [7, с. 560], використання людського потенціалу Пруссії було недостатнім саме через скорочення років служби, що були в розпорядженні військових. Як наслідок – війна 1870–1871 рр., що йшла 226 днів (якщо рахувати з першого дня мобілізації), незважаючи на майже подвійну чисельну перевагу німецьких військ над французькими, потребувала повного напруження всіх військових потуг. Усього ж Північнонімецький союз мобілізував 3,87 % свого населення [18, с. 185]. У цілому вже реформою 1860 р. був закладений фундаментальний принцип усіх війн XX ст. – загальна військова повинність та перманентна мобілізація, що дозволило оперувати багатомільйонними арміями. Та дуже швидко Німеччина втратила своєрідну монополію на постійну мобілізацію в мирний час, що знову таки підштовхувало до гонки озброєння. А це у свою чергу вивело масштаби війни на більш високий щабель – з оперативного-тактичного до стратегічного та дозволило розробляти операції фронтів. У стратегії чітко окреслився процес розгортання військ у лінію шляхом маневру великої кількості військ по фронту для охоплення з флангів фронту супротивника [15, с. 167], тобто просліджується рефлексія до досвіду битви при Каннах 216 р. до н. е., завершене теоретичне обґрунтування якій зробить фон Шліффен.

Втілювати в життя німецький варіант стратегії знищення довелося графу Гельмуту Карлу Бернхарду фон Мольтке (1800–1891). Один з кращих випускників Берлінської військової академії Г. фон Мольтке дуже швидко опинився в генштабі, де працював у топографічному бюро, що в подальшому мало визначну роль в його плануванні війни відповідно до рельєфу місцевості. Прикметно, що в 1836–1839 рр. Мольтке був військовим радником султана Махмуда II в турецькій армії, допомагаючи в її реорганізації на європейський кшталт, однак навряд чи можна казати про османський вплив в теоретичному доробку Мольтке. По поверненню в Пруссію, виключно завдяки особистим якостям, Мольтке стрімко просувається по генштабівській кар'єрі і вже в 1858 р. очолює пруський (з 1871 р. – німецький) генеральний штаб, яким керував до 1888 р. У 1864 р. Мольтке командував прусько-австрійськими військами у переможній війні з Данією, яка стала своєрідним полігоном для генерування нової стратегії і тактики. А вже в 1866 р. разом з генералом фон Рооном розробляє та втілює в життя план війни з Австрією [8, с. 200].

Отже, важливо зупинитися на ключових позиціях власне плану війни (офіційна назва – Мемуар «Війна проти Франції» [11, с. 762]), автором якого і був Г. фон Мольтке (Мольтке-старший). Загальна концепція плану була по суті частковою ревізією ідей часів наполеонівських війн, коли визначне місце відводилося генеральній битві. Але в цьому випадку генеральна битва трансформується в ідею перманентного наступу: «...негайно атакувати противника там, де він зу-

стрінеться, і тримати свої сили настільки зосереджено, щоб цю атаку можна було провести переважаючими в числі силами» [4, с. 12]. З цієї тези випливає твереза оцінка чисельності військ супротивника, що складала 570 [4, с. 319] – 776 тис. [1, с. 30], в тому числі в діючій армії 340 [4, с. 319] – 550 тис. [1, с. 30], та своїх 900 тис. [1, с. 26] – 1 млн. [4, с. 319] багнетів, при діючій армії в 531,8 [1, с. 26] – 690 тис. [47, с. 319] (з урахуванням контингенту південнонімецьких держав, яким безпосередньо керував прусський генштаб). Ситуація очевидної чисельної переваги, як вважає автор, робилася для досягнення максимуму стратегічного напруження держави як складової стратегії знищення, а саме: концентрація всіх можливих ресурсів проти супротивника. Ідею чисельної переваги послідовно відстоював ще Карл Клаузевіц: «...чисельна перевага є важливіший фактор бою, але вона має бути достатньо великою, щоб бути противагою усім іншим супутнім факторам» [6, с. 179]. Важливо підкреслити, що сам Мольтке-старший доволі тверезо оцінював можливості значного військового контингенту Пруссії стосовно його подальших дій на оперативному просторі, тому стратегічне планування зосереджувалося здебільшого на розгортанні військ уздовж кордону. Як зазначав сам фон Мольтке, «...тільки початковий наступ до державного кордону був розроблений заздалегідь до дрібниць» [12, с. 12]. Отже, Мольтке безпосередньо пов'язував долю кампанії з результатами її початкового періоду. Успіх ставився в залежність від вчасного розташування німецьких військ у вихідному районі, в даному випадку це Середній Рейн, тобто Пфальц [4, с. 320], і випередження супротивника шляхом превентивного вторгнення на його територію.

Важливим було й визначення основного вектора наступу і центру його тяжіння, що є елементом стратегічного планування, яке у свою чергу виступає інструментом реалізації військової доктрини. Мольтке правильно визначив дислокацію французьких військ, які стали заручниками залізних доріг [17, с. 23], тобто були прив'язані до ключових залізничних вузлів – Страсбурга та Мецу [10, с. 215]. Отже французи концентрувалися в Ельзасі, маючи намір рухатися через Рейн та Майн і далі на Ельбу, щоб ізолювати Північну Німеччину від Південної. Однак, як слушно зазначав сам Мольтке, ймовірно французи розраховували на «розбрат між німецькими племенами» [12, с. 8], тому дійшов висновку, що Пруссія є самодостатньою військовою державою. Але в урешті-решт німецькі війська вимушені також орієнтуватися на напрямку Ельзас-Лотарингія, а не Бенілюкс, через пропускні можливості залізничних доріг [7, с. 474], а відтак – центр тяжіння наступу переходив з правого крила німецьких військ на ліве. Тому найбільш доцільним районом розгортання німецьких військ для зриву французького стратегічного планування вбачався Пфальц.

З самого початку війни ключовим фактором був її високий темп та ставка на мобільність. Мольтке, вимагаючи від підлеглих педантичного розрахунку по годинам всіх мобілізаційних робіт, ймовірно розумів, що досягти точності перевізку мобілізаційних військ можливо лише за умови націоналізації залізних доріг. Як наслідок – Мольтке лобіює викуп усіх залізничних ліній в казну та нового принципу прокладання залізничного полотна, яке полягало в його суто стратегічному, а не комерційному значенні [5, с. 384]. Для реалізації необхідних заходів у Берліні було створено виконавчу комісію з членів генштабу та Міністерства транспорту, яка розробляла всі плани перевезень (нім. Fahr-Plan) [1, с. 54]. Завдяки цьому було збільшено кількість залізничних ліній до французького кордону з шести до дев'яти, що відповідно збільшило і пропускну здатність двоколієвних ліній з 12-ти до 18-ти потягів на добу та одноколієвних – з 8-ми до 12-ти. Також для перевезення продовольчих запасів кожен день в одну сторону йшло від чотирьох до п'яти потягів (на одноколієвних лініях) чи від шести до семи (на двоколієвних) на добу [5, с. 383–384].

При цьому залізничні лінії, що йшли до франко-пруського кордону, стали своєрідними геодезичними лініями, тобто лініями найменшого часу пересування між двома пунктами. У даному випадку це – внутрішні операційні лінії між Баварським Пфальцем та опорними фортифікаційними й залізничними вузлами Франції – Страсбургом та Мецом.

Подальший план передбачав систематичний обхід французів з півдня, намагаючись одночасно перехопити дорогу на Париж, та відтиснення їх до бельгійського кордону [18, с. 176]. Ця ідея на практиці частково набула завершення 1 вересня 1870 р. у битві під Седаном проти Шалонської армії зі знищенням якої «...загинула імперія у Франції» [12, с. 91]. План з самого початку передбачав захоплення столиці, яка, на думку Мольтке, мала у Франції більше значення, ніж в інших державах [12, с. 12].

Але в загальних рисах цей абстрактний план не був реалізований, вірогідно через те, що французькі війська виявилися парализованими ще до того, як почалася безпосередня реалізація цього плану. Автор вважає, що в цьому випадку Мольтке зіткнувся із загальновідомим парадоксом планування, коли супротивник діє не так, як треба в його найкращих інтересах. Прикметно, що вже в 1905 р. Шліффен, окреслюючи геометрію плану майбутньої війни, здійснив рокировку – центр наступу перейде на праве крило, яке має обходити французів з півночі та відтиснути їх на південь [11, с. 765–766]. Але план Шліффена стане можливим лише через 20 років спеціально орієнтованого на цю мету залізничного будівництва. Також Мольке намагався якомога більше відділити політичну доцільність від військової доктрини. Виходячи з цього, він буде підкреслювати необхідність створення своєрідного стратегічного «гласісу» (подібно до похилого земляного насипу, як перешкоди при наступі супротивника на головний вал) на західному кордоні, який би мав складатися із Західної Лотарингії, частини Бургундії, міст Нансі, Бельфор, Монбельяр [3, с. 96]. Тим самим при новій війні Франція з самого початку опинялася в край несприятливій ситуації, адже вона вже на першому етапі військових дій втрачала стратегічну ініціативу. Але політична воля очільників Німеччини дала згоду тільки на Ельзас-Лотарингію, а як компенсацію задуму Мольтке – м. Мец. Не випадково в подальшому Шліффен зведе до мінімуму втручання політики у військові справи, а як покаже час саме на нездійсненому проєкті стратегічного гласісу Мольтке виникне фортифікаційна система Франції.

Важливі зміни відбулися в царині тактики. За часів наполеонівських війн, які у свою чергу рефлексували до досвіду Семилітньої війни (1756–1763), безпосередньо бою передувала тактична пауза. Але в умовах зустрічного бою, який став лейтмотивом прусських дій в 1870–1871 рр., ця пауза унеможливилася, бо бій починався одразу, як тільки голови похідних колон зближувалися з супротивником на відстань вистрілу [20, с. 189]. Відповідно зник кордон у часі між оперативними та тактичними діями – вони злилися в єдину операцію. Отже, збільшена далекобійність зброї та довжина похідних колон змушували голови колон відразу починати бій, не чекаючи підходу хвостів. Одночасно специфіка війн III покоління, як війн траншейних та окопних [19, с. 55], змушувала не втрачати жодної хвилини і не дати змоги противнику організувати укріплений фронт. Наслідком зустрічного бою є децентралізація керівництва [2, с. 218], яка завдяки талантам Мольтке не деградувала до анархії на полі бою. Делегування управління військами було можливе лише за умов високого освітнього рівня серед вищого офіцерського складу, а серед прусаків таких було понад 90 % (у французів лише 30 %) [1, с. 11].

Принципово новим стало використання кавалерії для оперативної розвідки замість ролі резерву [18, с. 291]. Але кавалерія не змогла з суто тактичного рівня перейти на рівень стратегічний, не кажучи вже про формування рухомих груп з кінноти, яка так і не була створена навіть напередодні Першої світової війни.

Використання артилерії також зазнає змін, бо вона вже характеризується як рід військ дальнього бою, відповідно все актуальнішими стають міркування переносу центру вогняної потуги з піхоти на артилерію.

Тактика зустрічного бою, яка по суті передувала блицкригу Другої світової війни, де-юре була закріплена ще в 1847 р. з прийняттям нового статуту, що діяв до 1888 р., який дробив батальйони на більш дрібні тактичні одиниці [18, с. 527]. Це сприяло більш гнучкому маневруванню в бою, що було важливою складовою блицкригу. Відтак майже всі операції франко-пруської кампанії будувалися на власній ініціативі командуючого армією, яка також стала ключовим компонентом нової стратегії знищення. Отже децентралізація оперативної та тактичної роботи, колективне, а не одноосібне, рішення стало характерною рисою не тільки німецького військового мистецтва, але й загальноєвропейським явищем.

Тенденції утвердження «широкої стратегії» і розвиток «вогняної» тактики призводять до того, що бойові зусилля військ все більше розосереджуються по фронту й розчленовуються вглиб [13, с. 163]. Маневр, по суті, увійшов у склад битви. Уже в цей час військова доктрина Німеччини формується на засадах блицкригу, вирішальній ролі початкової фази війни [14, с. 177], відтак – величезна увага приділяється саме оперативному розгортанню військ уздовж кордону. Саме тому робиться ставка на мобільність, превентивний концентрований удар для дезорганізації супротивника, а в ідеалі – повторення класичної операції оточення при Каннах, але не в тактичних, а в стратегічних масштабах.

Таким чином, франко-пруська війна не тільки визначила основні засади майбутніх війн, але й зумовила першочерговий вектор реалізації військової доктрини Німеччини – на Захід. Саме від успіху на теренах Франції, на думку німецького керівництва, залежала доля всієї тотальної війни. Хоча після франко-російського зближення все актуальнішою стає війна на два фронти, військова думка Німеччини не достатньо розробляє багатовікову доктрину «Drang nach Osten» (нім. «тиск на схід»). Та попри геополітичні вподобання німецького керівництва, генштаб часів Мольтке-старшого виробив нову парадигму воєнної стратегії, яка під впливом науково-технічного прогресу стала детермінуючою для обох світових війн.

Бібліографічні посилання

1. **Анненков М.** Война 1870 года. Заметки и впечатления русского офицера / М. Анненков. – СПб., 1871.
2. **Богуславский фон А.** Размышления о стратегии / А. фон Богуславский // Стратегия в трудах военных классиков : у 2 т. / под ред. А. А. Свечина. – М., 1926. – Т. 2. – С. 215–231.
3. **Гёрлиц В.** Германский Генеральный штаб. История и структура. 1657–1945 / В. Гёрлиц; [пер. с англ. С. В. Лисогорского]. – М., 2005.
4. **Глухов В. П.** Франко-прусская война / В. П. Глухов // Советская военная энциклопедия : в 8 т. / под ред. А. А. Гречко и др. – М., 1980. – Т. 8. – С. 319–321.
5. **Изместьев П. И.** Мольтке / П. И. Изместьев // Военная энциклопедия : в 18 т. / под ред. К. Величко, В. Новицкого и др. – М., 1914. – Т. 16. – С. 383–389.
6. **Клаузевиц К.** О войне / К. Клаузевиц; [пер. с нем.]. – М.; СПб., 2007.
7. **Кюльман Ф.** Стратегия / Ф. Кюльман; [пер. с франц.]. – М., 1939.
8. **Леер Г. А.** Мольтке / Г. А. Леер // Энциклопедия военных и морских наук : у 8 т. / под ред. Г. А. Леера. – СПб., 1891. – Т. 5. – С. 200.
9. **Лиддел Гарт Б.** Стратегия непрямых действий / Б. Лиддел Гарт; [пер. Б. Чернякова, И. Козлова, С. Любимова]. – М.; СПб., 2008.
10. **Маслов А. Н.** История крепостной войны / А. Н. Маслов. – СПб., 1900.
11. **Михалев С. Н.** Военная стратегия: Подготовка и ведение войн Нового и Новейшего времени / С. Н. Михалев; вступ. ст. и ред. В. А. Золотарева. – М., 2003.
12. **Мольтке фон Г.** История германо-французской войны 1870–1871 гг. / Г. Мольтке; [пер. с нем.]. – М., 1937.

13. **Мольтке фон Г.** О глубине походных колонн / Г. Мольтке // Стратегия в трудах военных классиков. – Т. 2. – С. 161–164.
14. **Мольтке фон Г.** О стратегии / Г. Мольтке // Стратегия в трудах военных классиков. – Т. 2. – С. 176–179.
15. **Мольтке фон Г.** О фланговых позициях / Г. Мольтке // Стратегия в трудах военных классиков. – Т. 2. – С. 164–169.
16. **Огарков Н. В.** Стратегия военная / Н. В. Огарков // Советская военная энциклопедия. – Т. 7. – С. 555–565.
17. **Свечин А. А.** Стратегия / А. А. Свечин. – М., 1927.
18. **Свечин А. А.** Эволюция военного искусства : в 2 т. / А. А. Свечин. – М.; Л., 1928. – Т. 2.
19. **Требин М. П.** Войны XXI века / М. П. Требин. – М.; Мн., 2005.
20. **Шерф фон В.** О вождении войск / В. фон Шерф // Стратегия в трудах военных классиков. – Т. 2. – С. 185–209.

Надійшла до редколегії 06.10.2009.

УДК 94 (477) «19/20» + 629.5 (477) (09)

Д. В. Коротенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗАКОНОДАВСТВО РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. ПРО СТРУКТУРУ, ШТАТИ І ФУНКЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Проаналізовано головні джерела з історії поліції Російської імперії та їх еволюція протягом століть.

Ключові слова: поліція, законодавство, джерело, документ, пристав, городовий, чин.

Проанализированы важнейшие источники по истории полиции Российской империи, их эволюция на протяжении веков.

Ключевые слова: полиция, законодательство, источник, пристав, городской, чин.

In article the major sources on stories of police of the Russian empire, their evolution throughout centuries are analyzed.

Key words: police, the legislation, a source, the police officer, the policeman, a rank.

Регламентація карально-адміністративних органів завжди була важливою складовою імперського законодавства. Це впливало з тих важливих завдань, які стояли перед поліцією в охороні самодержавного ладу. З моменту появи Уставної книги Розбійного приказу 1555 р. і до формування Департаменту поліції царський уряд ретельно відслідковував і аналізував відповідність структури, штатів і функції поліції до умов, що склалися в Росії в різні періоди її історії.

Ця проблема знайшла своє відображення в працях сучасних українських істориків права, які досить плідно займаються вивченням діяльності та структурування як загальноросійського поліцейського апарату, так і його губернських ланок. Слід відзначити роботу харківської школи істориків права під керівництвом О. Н. Ярмиша, яка висвітлює регіональні аспекти діяльності виконавчої і політичної поліції на Харківщині [23]. Наукова школа при Одеській національній юридичній академії займається розробкою питань, пов'язаних з міською поліцією Одеси, яка мала особливий статус міста-порта [10].

Метою даної статті є аналіз загальноросійського законодавства другої половини ХІХ ст. відносно структури, штатів та функцій виконавчої (загальної) поліції, в період, коли перед нею постали якісно нові завдання.